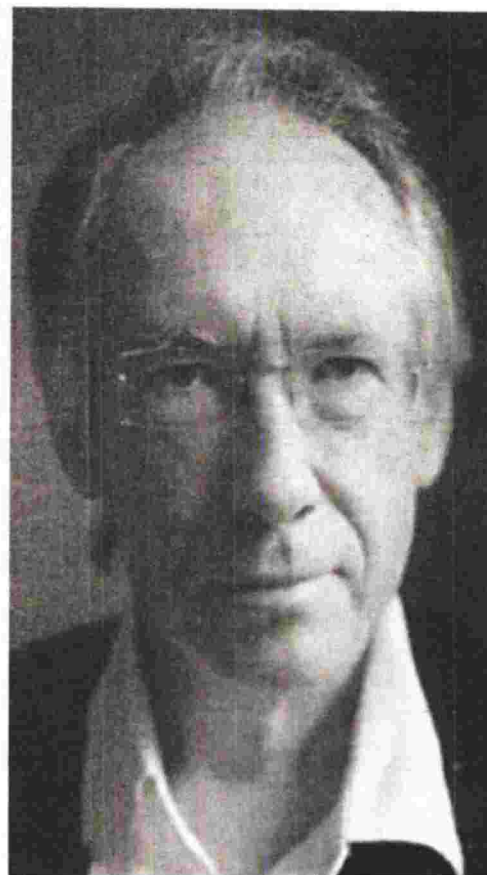

Το γλυκό δόλωμα του Ψυχρού Πολέμου

Της **ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ**

Συμβαίνει με αρκετά βιβλία, συμβαίνει και με το τελευταίο μυθιστόρημα του Ιαν Μακ Γίουαν «Επιχείρηση Ζάχαρη»: με το που φτάνεις στην τελευταία σελίδα, θες να το πιάσεις πάλι απ' την αρχή. Τέτοια ανατροπή στην πλοκή δεν την περίμενες! Οσο εξαπατημένος όμως κι αν νιώθεις από τον Βρετανό συγγραφέα, δεν του κρατάς... κακία, απλώς σπεύδεις να του υποκλιθείς.

Τοποθετημένο στις αρχές της δεκαετίας του '70, όταν η Βρετανία σπαρασσόταν από απεργίες, δεχόταν απανωτές επιθέσεις από τον IRA και βρισκόταν στο χείλος της οικονομικής καταστροφής, το «Επιχείρηση Ζάχαρη» (Πατάκης, μτφρ. Κ. Σχινά) έχει για μετωπικό του θέμα την πολιτιστική πτυχή του Ψυχρού Πολέμου και είναι αρθρωμένο πάνω σε δύο ιστορίες που διασταυρώνονται: μία κατασκοπευτική και μία ερωτική.

Παράλληλα, ωστόσο, είναι ένα μυθιστόρημα-ύμνος στην τέχνη της μυθοπλασίας και στην απόλαυση που χαρίζει η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων, με πρωταγωνιστές μια σαγηνευτική βιβλιοφάγο, από τα κατώτερα στελέχη της Μ15, κι έναν πολλά υποσχόμενο συγγραφέα που θα μπορούσε κάλλιστα να είναι ο ίδιος ο ΜακΓίουαν στα νιάτα του.

Αυτή τη φορά ο 66χρονος δημιουργός του βραβευμένου με Μπούκερ «Αμστερνταμ», της «Εξιλέωσης», του «Σαββάτου» κι άλλων εννιά μυθιστορημάτων που τον έχουν αναδείξει σ' έναν από τους πιο καταξιωμένους και δημοφιλείς πεζογράφους της εποχής μας, δανείζεται τη φωνή μιας κοπέλας, της Σερίνα Φρουμ, η οποία, μοιλονότι είχε τα φόντα να διαπρέψει στην αγγλική φιλοσοφία, σπούδασε κουτρά στραβά μαθηματικά στο Κέμπριτζ και, λίγο πριν απ' την αποφοίτησή της, μέσω ενός μεσήλικα καθηγητή Ιστορίας που τύχανε εραστής της, στρατολογήθηκε στις τάξεις των μυστικών υπηρεσιών.

Αρχικά, η καθημερινότητα της Σερίνα στην Μ15 δεν διαθέτει τίποτε συναρπαστικό—είτε μιλάμε για γραμματέα, είτε για κατάσκοπο, το ίδιο και το αυτό. Από τη στιγμή όμως που της ανατίθεται ρόλος στην επιχείρηση «Ζάχαρη», τα στεγανά ανάμεσα στην προσωπική της ζωή και το υπηρεσιακό καθήκον μοιάζει αδύνατον να τηρηθούν.

Σε τι ακριβώς συνίσταται η συγκεκριμένη επιχείρηση; Να πώς εξηγούν στη Σερίνα την αποστολή της: «Η ιδέα μας είναι να εσιτάσουμε κυρίως σε πρόσφορους νεαρούς συγγραφείς, να επιστη-

μακούς και δημοσιογράφους οι οποίοι βρίσκονται στην αρχή της καριέρας τους, οπότε και έχουν ανάγκη από οικονομική ενίσχυση... Αναζητούμε το είδος εκείνου του συγγραφέα που είναι πρόθυμος να ξοδέψει λίγο από τον χρόνο του προς χάριν των δεινά χειμαζόμενων ομοτέχνων του στο Ανατολικό μπλοκ, που ταξιδεύει εκεί πέρα για να προσφέρει υποστήριξη, που στέλνει βιβλία, υπογράφει εκκλήσεις υπέρ των διωκόμενων συγγραφέων, διαπληκτίζεται με τους ψευδολόγους μαρξιστές συναδέλφους του εδώ, δε φοβάται να μιλήσει δημόσια για τους φυλακισμένους συγγραφείς στην Κούβα του Κάστρο. Κάποιον που γενικά

«Επιχείρηση Ζάχαρη» το τελευταίο μυθιστόρημα του Ιαν ΜακΓίουαν

κοιθυμπαί ενάντια στο ρεύμα της ορθοδοξίας»...

Δίως ιδιαίτερες αναστολές και κολλακευμένη από την επαγγελματική αναβάθμισή της, η νεαρή ηρωίδα βυθίζεται ευθύς αμέσως στην ανάγνωση μιας σειράς διηγημάτων του συγγραφέα που θα προσεγγίσει ως δήθεν στέλεχος υπάλληλος πολιτιστικού ιδρύματος, του Τομ Χάλεϊ. Ο τελευταίος είναι απόφοιτος του Σάσεξ, εκπονεί το διδακτορικό του στη λογοτεχνία, βρίσκεται προς αναζήτηση εκδότη για το δυστοπικό μυθιστόρημα που ετοιμάζει και όπως εικάζει η Σερίνα με βάση τα γραπτά του, ταλανίζεται από μισανθρωπία ή αυτοσπέχθεια. Όπως να 'χει, πριν ακόμα τον συναντήσει αυτοπροσώπως, τον έχει σχεδόν ερωτευτεί. Και πριν καλά καλά ο Χάλεϊ αποδεχτεί την υποτιθέμενη υποτροφία που του προσφέρει, έχουν γίνει εραστές.

Δεν πρόκειται βέβαια ν' αποκαλύψουμε τι μέλλον μπορεί να έχει αυτή η σχέση, βασισμένη σε τόσα ψέματα και μυστικά. Από την πρώτη πάντως παράγραφο του βιβλίου, έχουμε πληροφορηθεί πως η επιχείρηση δεν είχε αίσιο τέλος και πως έπειτα από 18 μήνες στην υπηρεσία, η Σερίνα πετάχτηκε εκτός, εξευτελισμένη, έχοντας παρασύρει και τον εραστή της στην καταστροφή. Όταν όμως το κουβάρι της πλοκής ξετυλίγεται για τα καλά, γίνεται σαφές πως ανάμεσα στην κατασκοπία και την τέχνη της μυθοπλασίας η απόσταση είναι ελάχιστη!

Ο Ιαν ΜακΓίουαν δεν χρειάστηκε να επιστρατεύσει τη φαντασία του για να βρει τον κινητήριο

μοχλό αυτού του παιγνιώδους μυθιστορήματος. Στην κορυφή της μακράς λίστας με τα βιβλία που ο ίδιος συμβουλευτήκε πριν ακόμα γράψει λέξη, συναντάμε την πολύκροτη έρευνα «Who paid the Piper?» της Βρετανίδας δημοσιογράφου Φράνσις Στόντορ Σόντερς με θέμα το ρόλο της CIA επί Ψυχρού Πολέμου στον τομέα του πολιτισμού. Το «πιο ήπιο, το πιο γλυκό κομμάτι» εκείνης της περιόδου, τονίζει με τη σειρά του ο ΜακΓίουαν, είχε να κάνει με τον «πόλεμο των ιδεών», κι ο πόλεμος αυτός μαινόταν ένθεν κακείθεν του Ατλαντικού.

Το σύνθημα για τη διεξαγωγή του είχαν δώσει από τις αρχές του '50 οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, διοχετεύοντας εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια για τη στήριξη πολιτιστικών ιδρυμάτων όπως το Ροκφέλερ και το Φορντ, για υποτροφίες ταλαντούχων συγγραφέων και καλλιτεχνών, για την έκδοση απαιτητικών λογοτεχνικών επιθεωρήσεων, για περιοδικές κλασικών και πρωτοποριακών μουσικών συνόλων, για τη διοργάνωση συνεδρίων και φεστιβάλ, ακόμη και για την προώθηση ολόκληρων καλλιτεχνικών ρευμάτων όπως ο αφηρημένος εξπρεσιονισμός.

Στο «Επιχείρηση Ζάχαρη» γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην περίπτωση του περιοδικού «Encounter» όπου είχε δημοσιευτεί ένα από πρώτα διηγήματα του ΜακΓίουαν, καθώς η αποκάλυψη, στα τέλη δεκαετίας του '60, ότι χρηματοδοτούνταν εμμέσως από τη CIA, είχε προκαλέσει πάταγο. Όπως γίνεται λόγος και για το αλισβερσίσι του Τζορτζ Οργουελ με τις αντίστοιχες βρετανικές υπηρεσίες, που με αντάλλαγμα το «κάρφωμα» εκ μέρους του 38 κομμουνιστών-συνοδοιοφόρων, εκείνες φρόντισαν να μεταφραστούν σ' όλην το δυτικό κόσμο η «Φάρμα των ζώων» και το «1984».

Η πικρή αλήθεια είναι πως στο πλαίσιο του «γλυκού» Ψυχρού Πολέμου, η υψηλή κουλτούρα καρπώθηκε τα μέγιστα. Αρκεί να θυμηθεί κανείς ποιοι συμπατριώτες μας είχαν γίνει αποδέκτες υποτροφιών του Ιδρύματος Φορντ—από τους Ελίτη, Τσίρκα, Κουν, Σαχτούρη και Καρούζο μέχρι τους Κοτζία, Μαρωνίτη, Τσιτσέλη και Αγγελάκη-Ρουκ—, ενώ οι γνωμοδοτικές επιτροπές για τις υποτροφίες συγκροτούνταν από προσωπικότητες όπως ο Σεφέρης, ο Γκάτσος, ο Κακριδής ή ο Εγγονόπουλος. Μεταπολιτευτικά, οι παραπάνω έγιναν στόχος όχι μόνο όσων, σαν τη Λιλή Ζωγράφου, θεωρούσαν ότι το Φορντ εξαγόραζε συνειδήσεις επί χούφτας, αλλά κι ορισμένων που είχαν κάνει αίτηση για υποτροφία, χωρίς αποτέλεσμα. «Το μοιραίο λάθος», λέει σήμερα ο ΜακΓίουαν, «είναι πως όλα αυτά γίνονταν στα κρυφά». Δεν έχει άδικο.